

แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร
Approaches to development and Management Practices of Mukdahan
Special Economic Zone.

อนรรักษ์ ตั้งปณิธานนท์*
(Anurak Tangpanitanon)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาปัญหา/อุปสรรค และข้อจำกัดที่มีผลต่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร (2) เพื่อศึกษาโอกาสและแนวทางการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหารให้เกิดผลในทางปฏิบัติ (3) เพื่อหาข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร และระเบียบเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตกต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มภาครัฐ กลุ่มภาคธุรกิจเอกชน และกลุ่มภาคการเมือง มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 13 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและสร้างข้อสรุปรายงานผล

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลศึกษาปัญหา/อุปสรรค และข้อจำกัดที่มีผลต่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหารมีปัจจัยสำคัญประกอบด้วย 7 ปัจจัย คือ (1) ขาดหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบในการเป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อน (2) ขาดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (3) ปัจจัยการผลิตไม่เอื้ออำนวย (4) ข้อจำกัดด้านกฎหมายและสิทธิประโยชน์ (5) ขาดความเชื่อมั่นของนักลงทุน และ (6) ขาดตัวแทนภาคประชาชน

2. ผลศึกษาโอกาสและแนวทางการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหารให้เกิดผลในทางปฏิบัติ มีปัจจัยสำคัญประกอบด้วย 4 ปัจจัย คือ (1) จุดยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่เหมาะสม (2) ปริมาณการค้าชายแดนสูงสุด (3) ความพร้อมรองรับเชิงโครงสร้างพื้นฐาน และ (4) ความพร้อมในการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์และการศึกษา

* นักศึกษาหลักสูตรปริญญารัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี. 10170 ดุษฎีนิพนธ์ ภายใต้การดูแลของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจียบ ไทยยัง

Doctor of public administration Faculty of Political Science Bangkokthonburi University 10170.

Corresponding author : Anurak.economic@gmail.com

3. เป็นข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหารและระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตกต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีปัจจัยสำคัญ 6 ปัจจัย คือ (1) ต้องส่งเสริมพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และทุนมนุษย์ (2) ต้องกำหนดตัวแทนภาคประชาชน (3) ต้องพัฒนาคุณภาพสินค้าพื้นเมืองและสร้างแบรนด์สินค้าสู่ระดับสากล (4) ต้องยกระดับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง (5) ต้องส่งเสริมและขยายกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมายเพิ่มขึ้น และ(6) ต้องกำหนดงบประมาณรองรับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : การพัฒนา การบริหาร พื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร

ABSTRACT

The purposes of this study were: 1) To study of the problems / obstacles and limitations that affect Development of Mukdahan Special Economic Zone. 2) To study opportunities to drive management Develop Mukdahan Special Economic Zone in a practical. 3) To provide guidance to development of Mukdahan Special Economic Zone and the East-West Economic Corridor to the agencies that related by using qualitative methods on the target group of study is divided into 3 groups that namely the government sector, Private Sector And the political sector. Data analyzed are 13 key informants. Used as data gathering tools in the study. In order to clarify the scope of interview questions, observation forms, participant observation and summary report.

The research found that:

1) Obstacles and limitations that affect Development of Mukdahan Special Economic Zone There are important factors consisting of 7 factors are (1) lacking the main agency responsible for being a center driving. (2) Lack of infrastructure development. (3) Unreliable production factors. (4) Restrictions on Laws and benefits. (5) Lack of confidence of businessmen and (6) Lack of public sector representatives.

2) An opportunities and guidelines for driving the development of special economic development areas Mukdahan for practical results. Consists of 4 factors: (1) strategic location Appropriate. (2) The maximum border trade volume. (3) The availability of infrastructure support and (4) Readiness to develop human resources and education.

3) The suggestion for the development of Mukdahan Special Economic Zone and economic balcony. East-West to relevant agencies. There are 6 important factors: (1) must

promote development Human resources and human capital (2) must determine the public sector representative (3) must develop product quality Native and brand building to international. (4) must elevate development of infrastructure (5) must increase and expand the target industry group and (6) must be determined budget for continuous development.

Keyword : development ,management ,Mukdahan Special Economic Zone.

Article history: Received 4 June 2019

Revised 26 June 2019

Accepted 28 June 2019

SIMILARITY INDEX = 1.13 %

1. บทนำ

เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร เป็นผลสืบเนื่องจากโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง(Greater Mekong sub-regional : GMS.) หรือ “หกเหลี่ยมเศรษฐกิจ” โดยความร่วมมือของ 6 ประเทศ คือ ไทย พม่า สปป.ลาว กัมพูชา จีน (ยูนนาน) และเวียดนาม มีพื้นที่รวมกันประมาณ 2.6 ล้านตารางกิโลเมตร หรือประมาณพื้นที่ยุโรปตะวันตก มีประชากรรวมกันประมาณ 326 ล้านคน และอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคเอเชียใต้ เอเชียตะวันออก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โครงการริเริ่มตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2535 โดยความช่วยเหลือทางวิชาการจากธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนหลัก (ศุภชัย วรณเลิศสกุล 2550) เพื่อรองรับการค้าและการลงทุนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหารได้ดำเนินการหลายโครงการฯ เพื่อตอบสนองด้านการขนส่งไปสู่อาเซียนตะวันออก อาทิ โครงการก่อสร้างทางหลวงขนาด 4 ช่องจราจร (แนวใหม่) สาย บ.นาไคร้-อ.คำชะอี (ทางหลวง) วงเงินค่าก่อสร้างรวม 2,400 ล้านบาท โครงการพัฒนาทางหลวงเพื่อสนับสนุนเขตเศรษฐกิจพิเศษ ทางหลวงหมายเลข 212 อ.หัวน้ำใหญ่-อ.ธาตุพนม(ทางหลวง) วงเงินค่าก่อสร้างรวม 1,046 ล้านบาท นอกจากนี้ รัฐบาลได้มีแผนโครงการก่อสร้างทางรถไฟทางคู่ หรือโครงการรถไฟทางคู่ช่วงบ้านไผ่-มุกดาหาร-นครพนม ซึ่งได้ผ่านการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (EIA.) มาตั้งแต่เดือนตุลาคม 2559 และกระทรวงคมนาคมจะเสนอ ครม.ให้พิจารณาในเดือนมิถุนายน 2560 และยังไม่แนบรวมโครงการเพื่อส่งเสริมการขนส่งขนาดเล็กอื่นๆ และโครงการสาธารณูปโภคต่างๆ ที่มีอีกหลายโครงการ คาดว่า จะเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกในการขนส่งสินค้าและพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ให้มากขึ้นโดยทุกโครงการฯ ที่กล่าวมาเมื่อรวมกันแล้วก็จะทำให้มุกดาหารกลายเป็นท่าเรือบก ตามแผนยุทธศาสตร์ที่ตั้งไว้และเชื่อมต่อการขนส่งสินค้าและอำนวยความสะดวกไปสู่อาเซียนตะวันออก ได้แก่ ประเทศลาวและเวียดนาม และไกลไปถึงประเทศจีนตอนใต้ ซึ่งหากนับมูลค่าโดยรวมของทุกโครงการฯ ปี 2560 มีมูลค่า 196,717 ล้านบาท

ดังนั้นจากเหตุผลที่นำเสนอข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเกี่ยวกับอุปสรรค โอกาส และแนวทางการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร อันจะนำไปสู่การพัฒนาทั้งเชิงนโยบายของประเทศและระดับภูมิภาคทำให้เกิดการประสานสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศได้อย่างเป็นระบบและเป็นการสร้างองค์ความรู้ให้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อนำผลการวิจัยไปสู่การปฏิบัติพัฒนาได้อย่างเป็นรูปธรรมและเกิดผลประโยชน์ในพื้นที่ทางเศรษฐกิจให้มากที่สุดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อศึกษาปัญหา/อุปสรรค และข้อจำกัดที่มีผลต่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร
2. เพื่อศึกษาโอกาสและแนวทางการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ
3. เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหารและระเบียบเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตกต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับดังนี้

2.1) แนวคิดการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ

แนวความคิดเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่ต่างๆ เพื่อมิให้การพัฒนากะจัดเฉพาะในเมืองใหญ่ โดยใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายเป็นตัวนำในการพัฒนา ซึ่งนอกจากจะช่วยกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่เฉพาะที่ได้รับการจัดตั้งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ อันเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่เฉพาะและพื้นที่ใกล้เคียงโดยตรงแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและศักยภาพในการแข่งขันของประเทศในเวทีการค้าโลกอีกด้วย (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา 2548)

การเพิ่มปริมาณการค้า การลงทุน การผลิต โดยเฉพาะการเชื่อมโยงอุตสาหกรรมชนบท และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเข้าสู่ตลาดระดับภาคและประเทศ นำไปสู่การจ้างงานลดปัญหาการว่างงาน เพิ่มรายได้และการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคต่าง ๆ จะช่วยให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิต สภาพแวดล้อมชุมชนดีขึ้น (สิริวิชา สิริชัย 2551)

เงื่อนไขอื่นที่กระตุ้นให้นักลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักลงทุนต่างประเทศได้เข้ามาลงทุนในพื้นที่เป้าหมายด้วย เช่น การให้สิทธิพิเศษด้านภาษีอากร การส่งเงินตราต่างประเทศเข้าออกในเขตเศรษฐกิจพิเศษ การให้สิทธิพิเศษในการเข้ามาทำงานของแรงงานผู้มีประสบการณ์ เป็นต้น แม้ในปัจจุบันอินเดีย และเกาหลีใต้ซึ่งเป็นประเทศเสรีประชาธิปไตย ก็ได้นำแนวคิดเขตเศรษฐกิจพิเศษไปประยุกต์ใช้แล้วแต่อาจ

เรียกชื่อแตกต่างกันไป เช่น Special Economic Zone, Free Economic Zone, Free Zone เป็นต้น (เรวดี แก้วมณี 2557)

2.2) แนวคิดการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหารและระเบียงเศรษฐกิจ

ประเทศลุ่มแม่น้ำโขงทั้ง 6 ประเทศร่วมกันจัดตั้งแผนงานการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) เมื่อปี พ.ศ. 2535 เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่เกื้อกูลกัน บนพื้นฐานของการมีประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมร่วมโดยได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารพัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) หรือ เอดีบี GMS เป็นเขตเศรษฐกิจธรรมชาติที่มีแม่น้ำโขงไหลผ่าน ประกอบด้วย กัมพูชา สาธารณรัฐประชาชนจีน (มณฑลยูนนาน และเขตปกครองตนเองกว่างซีจ้วง) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เมียนมาร์ ประเทศไทย และเวียดนาม ครอบคลุมพื้นที่ 2.6 ล้านตารางกิโลเมตร มีประชากรรวม 333.8 ล้านคน แผนงาน GMS ซึ่งเอดีบีและหุ้นส่วนการพัฒนาให้การสนับสนุน ช่วยให้มีการจัดทำและดำเนินโครงการความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคที่มีลำดับความสำคัญสูงหลากหลายสาขา ทั้งนี้ เพื่อสร้างอนุภูมิภาคที่บูรณาการเป็นหนึ่งเดียวกันมีความโปร่งใส และความมั่นคงตามวิสัยทัศน์ แผนงาน GMS ได้กำหนดยุทธศาสตร์ร่วมกัน 3 ด้าน (3Cs) ดังนี้

1. สร้างความเชื่อมโยง (Connectivity) ระหว่างกันให้มากขึ้นผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพที่ยั่งยืน และยกระดับโครงข่ายเส้นทางคมนาคมขนส่งให้เป็นแนวพื้นที่เศรษฐกิจ (Economic corridors)

2. เสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขัน (Competitiveness) ผ่านการอำนวยความสะดวก การเคลื่อนย้ายผู้คนและสินค้าข้ามพรมแดนอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมบูรณาการของตลาด กระบวนการผลิตและห่วงโซ่มูลค่า

3. สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน (Community) ผ่านโครงการและแผนงานที่ตอบสนองต่อประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังคมและสิ่งแวดล้อม (วิภาดา มุกดา 256)

2.3) การจัดตั้งเศรษฐกิจพิเศษในประเทศไทย

จุดประสงค์สำคัญของทางรัฐบาลในการเร่งรัดแผนนี้ให้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วก็เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจดึงดูดนักลงทุนต่างชาติให้เข้ามาเพิ่มมากขึ้น และคาดว่าปี 2564 จะทำให้เศรษฐกิจของประเทศโตขึ้นถึง 5% โดยได้เตรียมกฎหมายสำคัญ 3 ฉบับ คือ การแก้ไข พ.ร.บ.ส่งเสริมการลงทุน พ.ร.บ.กองทุนเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และพ.ร.บ.พัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก โดยทั้งหมดจะเน้นไปที่ความคล่องตัวในการลงทุนของเอกชน เพิ่มสิทธิประโยชน์เพื่อจูงใจในการลงทุน

2.4) การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร

จังหวัดมุกดาหารเป็นจังหวัดชายแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขง เป็นเส้นกั้นพรมแดน ระยะทาง 72 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร 642 กิโลเมตร พื้นที่ทั้งหมด 2,712,394 ไร่ (4,339.83 ตารางกิโลเมตร) ประกอบด้วย 7 อำเภอประชากรรวม 352,282 คน (ข้อมูล ณ ธันวาคม 2561) มีทำเลที่ตั้งอยู่ปลายทางด้านตะวันออกสูงสุดของประเทศไทย ตาม

แนวระเปียงเศรษฐกิจตะวันตก-ตะวันออก หรือ EWEC ก่อนข้ามสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 สู่แขวงสะหวันนะเขต ของ สปป.ลาว ซึ่งเป็นแขวงใหญ่อันดับสองรองจากนครหลวงเวียงจันทน์ มีประชากรมากกว่า 1 ล้านคน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้ Grounded Theory เป็นมรรควิธีในการศึกษา เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลเชิงลึก เน้นศึกษาแบบเจาะลึก (In Depth Perspective) และแคบแต่มองจากหลายมิติ (Multi-dimension) ตามวิธีทฤษฎีพื้นที่ (Grounded Theory) และไม่มีการใช้ทฤษฎีใดอย่างชัดแจ้งในการกำหนดกรอบแนวคิด เพื่อไม่ให้กรอบทฤษฎีเป็นตัวกำกับแนวทางการศึกษาจนขาดอิสระในการเข้าถึงข้อเท็จจริง แต่จะใช้ทฤษฎีวิเคราะห์ผลสุดท้าย เมื่อค้นพบข้อเท็จจริงแล้ว เพื่อขยายความการค้นพบสอดคล้องกับ Grand Theory อย่างไรบ้าง และสามารถนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในระดับปฏิบัติการเชิงนโยบายของรัฐบาลในอนาคต ผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยรวมมีทั้งหมด 13 คน ประกอบด้วยบุคคล 3 ภาคส่วน ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร ได้แก่

(1) **บุคคลภาครัฐ** เป็นบุคลากรที่อยู่ในหน่วยราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีอำนาจหน้าที่ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

(2) **บุคคลภาคธุรกิจเอกชน** เป็นบุคลากรที่อยู่ในส่วนธุรกิจในระดับแนวหน้าของจังหวัดหรือท้องถิ่น รวมถึงองค์กร/สมาคมด้านธุรกิจของท้องถิ่น เช่น หอการค้าจังหวัด สมาอุตสาหกรรมจังหวัดฯ

(3) **บุคคลภาคการเมือง** เป็นบุคลากรที่กำลังดำรงตำแหน่งในปัจจุบัน และเคยดำรงตำแหน่งและมีโอกาสที่จะเป็นฝ่ายการเมืองในอนาคต ทั้งในระดับระดับชาติและระดับท้องถิ่น เนื่องจากการศึกษาเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาเชิงลึก (In-depth) เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่แปรเปลี่ยนตามสถานการณ์ ศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นระยะยาวอย่างต่อเนื่อง เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงเป็น “ตัวบุคคล” โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการจัดเตรียมฐานข้อมูลเพื่อให้สามารถนำไปใช้วิเคราะห์ให้ง่ายขึ้น ด้วยการจัดทำกลุ่มข้อมูล เช่น การจำแนกหมวดหมู่ของข้อมูลให้เป็นระบบ มีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อความเชื่อมั่นของข้อมูลที่ได้รับนำไปสู่การนำเสนอผลการวิจัยต่อไป

4. ผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยไว้ดังนี้

1) ปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร โดยพบว่า ขาดหน่วยงานหลักในการเป็นศูนย์ประสานงานการขับเคลื่อนฯ ซึ่งรัฐบาลต้องตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับการขับเคลื่อนการบริหารและการพัฒนาแบบเฉพาะ จากที่ผ่านมาเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหารมีศูนย์ดำรงธรรมเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบรับเรื่องและประสานงานในพื้นที่ ซึ่งก่อให้เกิดความล่าช้า เนื่องจากขาดอำนาจในการสั่งการโดยตรง อีกทั้งศูนย์ดำรงธรรมยังเป็นหน่วยงานรับเรื่องร้องทุกข์ ไม่ใช่

หน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะในเรื่องเขตเศรษฐกิจพิเศษ ในขาดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยรัฐต้องเร่งดำเนินการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษทั้งในปัจจุบันและอนาคต อาทิ ระบบถนนรอบเมือง การขยายช่องทางจราจรเป็น 4 ช่องทางเป็นอย่างน้อย สนามบินพาณิชย์ในพื้นที่เพื่อรองรับการขยายตัวทางธุรกิจ และรถไฟทางคู่ ระบบสาธารณูปโภค (ไฟฟ้าและประปา) การเตรียมความพร้อมการจัดสรรพื้นที่เพื่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมและอื่นๆ เป็นต้น

2) โอกาสการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร โดยพบว่า พื้นที่อยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมจังหวัดมุกดาหารอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมและอยู่ในแนวระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก มีอาณาติดต่อกับเขตเศรษฐกิจพิเศษสะหวัน-เซโน ของ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และยังสามารถเชื่อมโยงไปถึงท่าเรือดานัง ประเทศเวียดนาม ออกสู่ประเทศจีนตอนใต้และทวีปยุโรป ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษอื่นๆ แล้ว ถือได้ว่าพื้นที่ของเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหารมีความได้เปรียบอยู่มากจังหวัดมุกดาหารถือเป็นประตูการค้าที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2560 ที่ผ่านมามีมูลค่าการค้าชายแดนรวม 196,593.438 ล้านบาท ได้ดุลการค้า 29,526.191 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 75.93 เมื่อเทียบกับปี 2559 ซึ่งเป็นมูลค่าการค้าชายแดนที่สูงที่สุดเมื่อเทียบกับมูลค่าการค้าชายแดนในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษทั้ง 10 เขตโครงสร้างพื้นฐานเริ่มมีความพร้อมมากขึ้น โดยจะเห็นได้จากโครงการก่อสร้างเส้นทางเดินรถหลายๆ โครงการ อาทิ โครงการก่อสร้างถนนสายมุกดาหาร-ธาตุพนม โครงการทางหลวงหมายเลข 12 โครงการก่อสร้างถนนตามผังเมืองรวม ถนนสาย ง2 และ ง3 (ถนนเส้นรอบเมืองตอนใน), โครงการก่อสร้างสถานีขนส่งสินค้าชายแดนมุกดาหาร ซึ่งอยู่ระหว่างการออกแบบและก่อสร้าง และยังมีโครงการรถไฟรางคู่จากจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร มุกดาหารและจังหวัดนครพนม ระยะทาง 356.7 กิโลเมตร ซึ่งได้ทำการสำรวจและได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเรียบร้อยแล้ว ขณะนี้อยู่ระหว่างยื่นขอพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินในบริเวณที่ที่จะเวนคืน รวมทั้งโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านไฟฟ้าและด้านประปาก็ได้มีการพัฒนาและก่อสร้าง เพื่อรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษอย่างต่อเนื่อง โครงการพื้นที่ตรวจสอบความร่วมมือระหว่างด้านชายแดนมุกดาหาร-สะหวันนะเขต สปป.ลาว ซึ่งจะมีการเปิดใช้ร่วมกันในเร็วๆ นี้ อีกทั้งตอนนี้ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนยังขอให้รัฐบาลผลักดันโครงการก่อสร้างสนามบินพาณิชย์จังหวัดมุกดาหาร เพื่อรองรับการลงทุนและการท่องเที่ยว โดยเบื้องต้นได้ทำการสำรวจพื้นที่และความเป็นไปได้เรียบร้อยแล้ว

3) แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร โดยพบว่า ต้องมีตัวแทนของประชาชน เพื่อจะขับเคลื่อนเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยตัวแทนของประชาชนที่สามารถผลักดันและนำเสนอต่อระดับนโยบายได้โดยตรง ซึ่งก่อนหน้านี้การประสานงานยังถือว่ามีความล่าช้าอยู่มาก เพราะไม่มีหน่วยงานหลักที่จะช่วยผลักดันและประสานงาน แต่หากมีตัวแทนของประชาชนในพื้นที่ที่จะสามารถเข้าถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านนโยบายได้ และควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนผลิตภัณฑ์ในพื้นที่ให้มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับ ควรตั้งหน่วยงานที่ดูแลเรื่องผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน สำหรับให้คำแนะนำและควบคุมคุณภาพให้สินค้าแต่ละชนิดมีมาตรฐานเดียวกัน หากสินค้าในชุมชนได้รับการยอมรับในระดับสากล ประชาชนในพื้นที่จะมี

รายได้ เป็นการสร้างระบบธุรกิจในพื้นที่และเป็นการเตรียมการรองรับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ในอนาคตมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเร่งดำเนินการโครงการ อาทิ โครงการรถไฟรางคู่ และผลักดันโครงการก่อสร้างสนามบินพาณิชย์ในพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นให้กับนักลงทุนและนักท่องเที่ยว และควรสนับสนุนงบประมาณในการผลักดันและพัฒนา เนื่องจากจังหวัดมุกดาหารเป็นพื้นที่ที่เหมาะสม หากได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณให้เพียงพอต่อความต้องการอย่างจริงจัง จะสามารถยกระดับขีดความสามารถของการค้าชายแดนได้อย่างมีประสิทธิภาพในพื้นที่จังหวัดมุกดาหาร เพื่อผลิตแรงงานฝีมือคุณภาพมารับกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมายในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ

5. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหารที่จะทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้นั้น มีประเด็นสำคัญในการศึกษา 3 ประเด็น ได้แก่ (1) การค้นหาปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดของการขับเคลื่อนฯ (2) การค้นหาโอกาสที่จะประสบความสำเร็จ (3) แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร ซึ่งแต่ละประเด็นนั้น สามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ผลการค้นหาปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดของการขับเคลื่อนฯ มีปัจจัยสำคัญประกอบด้วย 7 ปัจจัย คือ (1) ขาดหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบในการเป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อน (2) ขาดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (3) ปัจจัยการผลิตไม่เอื้ออำนวย (4) ข้อจำกัดด้านกฎหมายและสิทธิประโยชน์ (5) ขาดความเชื่อมั่นของนักธุรกิจ และ (6) ขาดตัวแทนภาคประชาชน

2. ผลการค้นหาโอกาสที่จะประสบความสำเร็จ มีปัจจัยสำคัญประกอบด้วย 4 ปัจจัย คือ (1) จุดยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ที่เหมาะสม (2) ปริมาณการค้าชายแดนสูงสุด (3) ความพร้อมรองรับเชิงโครงสร้างพื้นฐาน และ (4) ความพร้อมในการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์และการศึกษา

3. แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร มีปัจจัยสำคัญ 6 ปัจจัย คือ (1) ต้องส่งเสริมพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และทุนมนุษย์ (2) ต้องกำหนดตัวแทนภาคประชาชน (3) ต้องพัฒนาคุณภาพสินค้าพื้นเมืองและสร้างแบรนด์สินค้าสู่ระดับสากล (4) ต้องยกระดับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างต่อเนื่อง (5) ต้องส่งเสริมและขยายกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมายเพิ่มขึ้น และ (6) ต้องกำหนดงบประมาณรองรับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหาร ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ได้จากการค้นพบในงานวิจัยครั้งนี้ พบว่า แนวทางการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหารให้สามารถดำเนินได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในการเข้าไปแก้ไขในประเด็นปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านปัจจัยการ

ผลิตที่ไม่เอื้ออำนวย เช่น ระบบการขนส่งโลจิสติกส์ ระบบการสื่อสาร และระบบพลังงาน เพื่อที่จะสามารถยกระดับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีศักยภาพได้อย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง แต่กระบวนการดังกล่าวจะไม่สามารถขับเคลื่อนได้หากยังไม่มีตัวแทนภาคประชาชนในพื้นที่เป็นตัวขับเคลื่อนและติดตามในประเด็นทั้งหมดโดยเฉพาะตัวแทนภาคการเมืองที่มีส่วนในการขับเคลื่อนนโยบายพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษให้มีผลในเชิงประจักษ์ได้มากที่สุด และมีการให้สิทธิพิเศษหลายประการแก่นักลงทุน รวมไปถึงสิทธิประโยชน์ด้านภาษี เพื่อดึงดูดนักลงทุนให้เข้ามาลงทุนในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งศักยภาพด้านการจัดการด้านพรมแดนไทย ในการพัฒนา “ความเป็นเมืองชายแดน” ไปสู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ จึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการพิจารณาในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่นั้นมียะไรบ้างที่ควรได้รับการแก้ไข ทั้งนี้เพราะปัญหาข้อจำกัดเดิมในพื้นที่และการป้องกันผลกระทบเชิงลบต่าง ๆ เช่น ปัญหาขาดแคลนแรงงาน ไร้ทักษะปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือความแออัดของด้านพรมแดนเป็นพื้นที่ลำดับความสำคัญสูงที่ได้รับการสนับสนุนเชิงนโยบายและงบประมาณ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานจากภาครัฐสามารถเสริมสร้างศักยภาพความแข็งแกร่งของหน่วยงานภาคเอกชน และชุมชนในพื้นที่ตั้งแต่การวางแผน บริหารจัดการ และการติดตามประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิภาดา มุกดา (2561) ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาจากการรับรู้และความคาดหวังในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของผู้ประกอบการในเขตเศรษฐกิจพิเศษ ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้ต่อการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านความมั่นคงของมนุษย์ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการเมืองความมั่นคง ด้านปัญหาจากการรับรู้และความคาดหวัง และแนวทางการพัฒนาเพื่อเตรียมความพร้อมของผู้ประกอบการ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ การสร้างตลาดขนาดใหญ่เพื่อขยายโอกาสด้านการค้าและการลงทุน เพิ่มการจ้างงาน ส่งเสริมด้านแหล่งวัตถุดิบ เพื่อให้แนวโน้มวัตถุดิบจาก ในประเทศมาใช้ประโยชน์ การลดต้นทุนการผลิตและสร้างรายได้เปรียบในการแข่งขันทางการค้า เป็นต้น ในขณะที่ สุรพงษ์ ปิยะโชติ (2554) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นกับการส่งเสริมการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า แนวโน้มปัญหาและผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดน ได้แก่ ปัญหาด้านที่ดินที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของความมั่นคง ปัญหาด้านการทำงานของหน่วยงานของรัฐในการประสานงาน และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ในการส่งเสริมทางด้านเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ปัญหาด้านองค์ความรู้ และข้อมูลสนับสนุนในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ การสร้างโอกาสในการขับเคลื่อนพัฒนาเชิงพื้นที่ให้มากขึ้นจึงจะส่งผลต่อการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

นอกจากนี้ ชรินทร์ หาญสืบสาย (2557) ได้กล่าวว่า การพัฒนาพื้นที่เฉพาะให้เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษจะนำมาซึ่งการกระตุ้นทางเศรษฐกิจ ทั้งการค้า การลงทุนการจ้างแรงงาน ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จจะต้องผ่านการศึกษา การวางยุทธศาสตร์การพัฒนา แต่ก็ต้องไม่ลืมว่าในการพัฒนานั้นแม้จะนำมาซึ่งโอกาสอันเป็นผลดี ต่อภาคเศรษฐกิจแต่ในทางกลับกันก็นำมาซึ่งผลกระทบในหลายมิติ โดยเฉพาะผลกระทบ ทางด้าน

สังคมที่จำต้องพิจารณาควบคู่ไปกับการพัฒนาด้วย โดยการพัฒนาระบบการขนส่งดังกล่าวจะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวทั้งจากประชากรของทั้งสองประเทศ การเตรียมความพร้อมและมาตรการเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในด้านอื่นๆ ก็มีความจำเป็นโดยเฉพาะการเตรียมความพร้อมทางด้านการรองรับนักท่องเที่ยวและยานพาหนะที่เพิ่มขึ้น ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ การกำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อกำหนดเป็นนโยบายของรัฐสร้างแผนการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมให้ต่อเนื่อง ดังเช่น เรวดี แก้วมณี (2557) ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาพื้นที่เฉพาะเพื่อประโยชน์ในการกระตุ้นเศรษฐกิจมาปรับใช้ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งสิ้น เนื่องจากโครงสร้างทางการเมืองการปกครองของประเทศเหล่านี้ ไม่เอื้อต่อการพัฒนาระบบการให้บริการทั้งระบบในคราวเดียวกัน หรือหากจะทำให้สำเร็จต้องใช้เวลาในการดำเนินการค่อนข้างนาน ซึ่งไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลกในยุคไร้พรมแดน ประเทศเหล่านี้จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่เฉพาะก่อน อันจะทำให้การพัฒนาระบบการให้บริการกระจายไปตามส่วนต่างๆ ของประเทศในระยะเวลาต่อไป ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าแนวทางการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดนในแต่ละพื้นที่จะมีประเด็นปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ทำให้การพัฒนาในแต่ละด้านนั้นเกิดความล่าช้า ควรค้นหาแนวทางการพัฒนาโดยอาศัยจุดเด่นของแต่ละพื้นที่สร้างเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาให้กลายเป็นจุดเด่น ทำให้เกิดโอกาสในการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องจึงจะส่งผลการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษให้เกิดความยั่งยืนได้ตลอดไป

5.3 ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ในการวิจัยครั้งนี้

1. เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหารควรจะมีองค์กรหลักที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อน บริหารและพัฒนาโครงการนี้โดยเฉพาะ มีผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ภายในองค์กร โดยให้มีตัวแทนจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน เข้ามามีส่วนร่วม รัฐบาลควรต้องให้อำนาจในการสั่งการและการเสนอนโยบายต่อรัฐบาลได้โดยตรง โดยไม่ต้องผ่านผู้ว่าราชการจังหวัดหรือศูนย์ดำรงธรรม
2. ด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ยังขาดการพัฒนา ผู้วิจัยเสนอแนะว่า รัฐบาลควรให้ความสำคัญในเรื่องนี้เป็นกรณีพิเศษ เนื่องจากโครงสร้างพื้นฐานเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะเอื้ออำนวยต่อการลงทุนในพื้นที่ หากรัฐบาลไม่เร่งพัฒนาอย่างจริงจังและต่อเนื่องก็ยากที่จะสร้างความมั่นใจให้นักลงทุนได้ ซึ่งจากการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า ขณะนี้ได้มีการพัฒนาระบบขนส่งทางบก(ถนน) โดยการขยายช่องทางการเดินรถเป็น 4 ช่องทาง และโครงการนี้ใกล้จะแล้วเสร็จแล้ว แต่การพัฒนาระบบขนส่งทางรางและทางอากาศยังเกิดความล่าช้าอยู่มาก ซึ่งหากโครงการนี้ได้รับการพัฒนาให้เกิดขึ้นได้โดยเร็วจะสามารถสร้างความมั่นใจให้นักลงทุนและสร้างประโยชน์ต่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจได้เป็นอย่างมาก
3. เขตเศรษฐกิจพิเศษมุกดาหารมีศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานและวิทยาลัยการอาชีพที่สามารถต่อยอดการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน เพื่อบริหารความต้องการแรงงานในอนาคตได้ ผู้วิจัยเสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญในเรื่องการฝึกทักษะเฉพาะกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมายให้นักเรียน นักศึกษาและประชาชนในและต่างพื้นที่ที่สนใจ ให้มีความพร้อมต่อการพัฒนาในอนาคต

5.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ผู้ที่สนใจ ควรทำการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ โดยจัดกลุ่มตัวแปรใหม่ ๆ ที่มีผลต่อนโยบายพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดมุกดาหาร รวมทั้งการจัดกลุ่มคำถามใหม่ที่สามารถนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เกิดผลที่ชัดเจนมากขึ้น และควรทำการศึกษาในด้านอื่น ๆ ที่ต่างไปจากการศึกษาในครั้งนี้เพื่อทราบข้อมูลที่น่าสนใจซึ่งเป็นการศึกษาในส่วนของความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้ผู้สนใจอาจเปลี่ยนทำการศึกษาในมุมมองต่าง ๆ จะได้มิติที่ขยายเขตแดนความรู้มากยิ่งขึ้นต่อไป

2. ผู้ที่สนใจ ควรมีการศึกษาวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งในด้านของปริมาณและคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้บริหารที่มีส่วนสำคัญในนโยบายพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดมุกดาหาร เพื่อการค้นพบที่น่าสนใจนอกเหนือจากการศึกษาวิจัยในการครั้งนี้ซึ่งมีบางปัจจัยที่น่าจะนำมาศึกษาต่อยอด เช่น ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ ปัจจัยด้านโครงสร้างองค์กร และสภาพแวดล้อมในด้านอื่น ๆ มาอภิปรายผลในการวิจัยวิจัยเพิ่มเติมต่อไป พร้อมทั้งมีการวิจัย ซ้ำๆ หลายครั้งเพื่อใช้ในการเปรียบเทียบ ความเชื่อมั่น ความเที่ยงตรงของข้อมูลที่วิจัยเพื่อให้เกิดการช่วยส่งเสริมให้องค์การเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืนสืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชรินทร์ หาญสืบสาย. (2557). *เรื่องเล่าจากส.ว.เขตเศรษฐกิจพิเศษแม่สอด*. [ออนไลน์] ค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2557. จาก <http://www.senate.go.th/w3c/senate/pictures/comm/warasam/feb.pdf>.
- เรวดี แก้วฉวี. (2557). *ส่องความคืบหน้ากฎหมายเดินเครื่อง “เขตเศรษฐกิจพิเศษ”*. [ออนไลน์] ค้นเมื่อ 10 กันยายน 2560 จาก <http://www.oie.go.th>.
- วิภาดา มุกดา. (2561). ปัญหาจากการรับรู้และความคาดหวังในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของผู้ประกอบการในเขตเศรษฐกิจพิเศษ. *มหาวิทยาลัยสวนดุสิต. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*. 12 (1).199-216.
- ศุภชัย วรรณเลิศสกุล. (2550). *เขตเศรษฐกิจพิเศษสะพานมิตรไทย-ลาว โอกาสและอุปสรรคสำหรับประเทศไทย*. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี: อุบลราชธานี.
- สิริวิชา สิทธิชัย. (2551). *สิทธิประโยชน์ทางภาษีเพื่อประโยชน์ในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์ มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2548). *เขตเศรษฐกิจพิเศษ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.
- สุรพงษ์ ปิยะโชติ. (2554). *บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ท้องถิ่นกับการส่งเสริมการพัฒนา เขตเศรษฐกิจพิเศษการค้าชายแดนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี*. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.